

מדרש מה רבו הנקרא פסיקתא חדתא

מדרש פסיקתא

אוצר החכמה

אח"ח 1234567

פיסקא לראש השנה

מדרש פסיקתא

פיסקא ליום הכיפורים

מדרש פסיקתא

פיסקא לסוכות

אוצר החכמה

פיסקא לחנוכה

אוצר החכמה

מדרש פסיקתא

פיסקא לפורים

פיסקא לפסח

פיסקא לשבועות ומדרש מעין החכמה

מדרש מה רבו

הנקרא

פסיקתא חרתא¹

1234567 num

תוספתא

לראש השנה

כתיב מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית (תהלים קד, כד).² ארכו של עולם מהלך חמש מאות שנה, ורחבו גם כן חמש מאות שנה וגבהו ככה, וים הגדול מקיף העולם כמו פפה.³ הוא ראשון והוא אחרון, שנאמר (ישעיה מד, ו) אני ראשון ואני אחרון, והכל גלוי וידוע לפניו, והנסתרות הוא רואה, דכתיב (ירמיה כג, כד) אם יסתר איש וגו' ואני לא אראנו נאם ה' הלא

¹ העתקתי מספר בית המדרש (ח"ו עמ' 36 - 70) ונדפס שם עפ"י כתב יד לייפציג (במהדורא זו לא השוויתי עם גוף כתב היד, אע"פ שבוודאי ישנם שינויים רבים בין כתב היד לבין נוסח ילינעק כמו שנמצא במדרשים אחרים. בעוהשי"ת אם אזכה לעשות מהדורא חדשה אשתדל להשיג את צילום הכתב יד, אם הוא קיים). לא העתקתי מתוך ספר אוצה"מ דמה שנפלו טעויות בנוסח ביהמ"ד בא בעל אוצה"מ ושינה והוסיף כדרכו כמו שעשה בכל ספרי האוצרות שלו הוסיף וגרע לפי השקפותיו וטעמו, ברצותו מאריך וברצותו מקצר ואת דברי הספר מחסר, ואין לסמוך כלל על נוסחאותיו, וחבל שכמעט כל מהדירי הספרים היום מציינים בהערותיהם לנוסחת אוצה"מ במקום לבדוק בנוסח המקור שתמיד הוא שונה מהנוסח שהעתיק באוצרותיו.

מדרש פסיקתא חרתא היה מצוי אצל הראשונים ונקרא בפייהם מדרש מה רבו על שם תחילתו כי כן הוא מתחיל בפיסקא לראש השנה בפסוק מה רבו וגו', אמנם בכתב יד לייפציג שהיה לפני ילינק מתחיל מדרשינו בפיסקא לפסח. במהדורה זו סידרתי את הפסיקתא לפי הסדר שמובאת אצל הראשונים והתחלתי בפיסקא לראש השנה, פתחתי את כל הראשי תיבות וצינתי מ"מ לפסוקים, אבל מ"מ וצינונים למאמרים כמעט ולא הבאתי, כי רוב דברי מדרש זה נמצאים בתלמוד ובמדרשים הידועים, וכל בר ברוח"י יודעם. בכתב יד נמצאה גם פיסקא לחנוכה ופיסקא לפורים, אבל ילינק הדפיס את הפיסקא לחנוכה בפני עצמה בבית המדרש (ח"א עמ' 137 ואילך) וקרא לה שם מדרש לחנוכה, ועל כן הראשונים כמו בעל ערוגת הבושם (מתלמידי רבינו יהודה החסיד זצ"ל) ואחרים מביאים מדרש זה בשם מדרש מה רבו, כי באמת המדרש לחנוכה אינו מדרש בפני עצמו אלא מדרש מה רבו, וכאן החזרתי את הפיסקא של חנוכה למקומה. גם בפיסקא לשבועות נמצא כל מדרש מעין החכמה ובעל ביהמ"ד לא העתיקו כי כבר הביאו (בח"א עמ' 58 - 61) וכאן החזרתי אותו למקומו. באוצה"מ העתיק את הפיסקא לפורים ממקומה והעבירה למדרשים על מגילת אסתר וקרא לה בשם דרש לפורים, והחזרתי אותה גם כן למקומה.

² מובא כן במדרש כונן, ע"ש. ואצל הרבה מחברים וכן בכמה כתבי יד נקרא קטע זה בשם ברייתא ארכו של עולם.

³ אותיות דרע"ק נוסח א' (אות א') ע"ש, וראה לעיל יסוד א"ב (עמ' קס"ז). ומובא בעוד מדרשים מאוחרים אך האותיות דרע"ק המקור לכולם.

[את] השמים ו[את] הארץ אני מלא, וכתוב (איוב לז, כב) אין חשך ואין צלמות להסתיר שם פועלי און.

ועתיד הקדוש ברוך הוא להחיות המתים, כיצד עושה, נוטל שופר גדול ותוקע בו שבע פעמים תקיעות, בתקיעה ראשונה העולם כלו יתרעש ויחילו כיולדה, בשניה העפר מתפזר והקברים נפתחים, בשלישית העצמות מתקבצים, ברביעית נמתחים האברים, בחמישית עורות מתהווים, בששית רוחות ונשמות נכנסו בגופן, בשביעית חיים ועומדים על רגליהם בלבושיהם, שנאמר (זכריה ט, טו) ה' צבאות יגן עליהם. ועומד הקדוש ברוך הוא ומסדר סדרן של באי עולם, של צדיקים ושל חסידים ושל מלכים ושל נדיבים ושל כל נשמה ונשמה, ומוריד חנוך ששמו מטטרו"ן ואת ארבע חיות מתחת כסא הכבוד, ומעלה קרח וכל עדתו מתהום ומעמידן על רגליהן, ומסדר דינם בפני הבריות, ואומר להם, כלום ראיתם אלוה מבלעדי בשמים ממעל ובארץ מתחת, ואומרים (תהלים יח, לב) ומי צור זולתי אלהינו וגו', אין כמוך באלהים ה' ואין כמעשיך (שם פז, ח). מיד אומר הקדוש ברוך הוא לכל באי עולם, ראו עתה כי אני אני הוא (דברים לב, לט), פירוש אני הוא ואין אחר מבלעדי, אני הוא שמחצתי בעולם הזה וארפא לעולם הבא, ואין מידי מציל (שם), ליום הדין. מחצתי ואני ארפא (שם), כשם שאדם נפטר מן העולם כך חוזר לעולם הבא שיכירוהו, נפטר סומא חוזר סומא, חרש חוזר חרש, ואחר כך ישוב הקדוש ברוך הוא ומרפא אותו, שנאמר (ישעיה נז, יט) בורא ניב שפתים שלום שלום וגו'.

כתיב (דניאל י, כא) את הרשום בכתב אמת, אדם חוטא כל ימות השנה הקדוש ברוך הוא רשם עליו, כיון שבאו עשרת ימי תשובה אם שב הרשום מתבטל, ואם לאו בבת אחת.¹

¹ צ"ל בכתב אמת, דהיינו מה שבכתב שחטא כך וכך אמת, דלא שב.

קודם שנברא העולם היה כלו מים ותהו ובהו¹, שנאמר (בראשית א, ב) והארץ היתה תהו ובהו וגו', תהו דומה לקו ירוק המקיף כל העולם וממנו יצא חשך לעולם, ובהו הם אבנים מפולמות ומשוקעות בתהום שמהם יוצאים המים, שנאמר (ישעיה לד, יא) ונטה עליה קו תהו ואבני בהו², וכשעלה במחשבה לבראות היה הקדוש ברוך הוא מחשב האין יברא העולם ויעמוד מפני עונותיו של אדם שעתידיים לחטא, והקדים וברא תשובה ואחר כך ברא העולם. ושבעה דברים נבראו קודם שברא העולם, ואלו הן: תורה, וכסא הכבוד³, וגן עדן, וגיהנם, תשובה, ובית המקדש, ושמו של משיח. תורה מנין, דכתיב (משלי ח, כב) ה' קנני ראשית דרכו. כסא הכבוד מנין, דכתיב (תהלים צג, ב) נכון כסאך מאז. גן עדן מנין, דכתיב (בראשית ב, ח) ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם. גיהנם מנין, דכתיב (ישעיה ל, לג) כי ערוך מאתמול תפתה. תשובה מנין, דכתיב (תהלים צ, ב - ג) בטרם הרים יולדו וגו', תשב אנוש עד דכא וגו'. בית המקדש מנין, דכתיב (ירמיה יז, יב) כסא כבוד מרום מראשון. שמו של משיח מנין, דכתיב (תהלים עב, יז) יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו.

אמר רבי יאשיהו, אשרי העם יודעי תרועה (שם פט, טז), וכי ישראל יודעים תרועה ואין אומות העולם יודעים, אלא אשרי העם שיודעים לפתות בוראם בתרועה, ואימתי בחדש השביעי באחד לחדש (ויקרא כג, כד).

רבי ברכיה פתח, כתיב (תהלים פא, ד) תקעו בחדש שופר (בכסא) [בכסה] ליום חגנו, וכל החדשים אינם חדשים, אלא בכסא שיש בו חג ביומו וזה חדש תשרי.

הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש (יחזקאל ג, יח), כשלא הזהרתם אותו ולא שב מרשעו הוא בעונו ימות, ואתם את נפשכם הצלתם. כיוצא בו

¹ לא קודם ממש אלא ר"ל קודם שנברא העולם הזה שבו ים ודגים אדמה וצמחים בהמה ואדם שמים וכוכבים, שבתחילה ברא הקב"ה את המים ואת התהו ואת הבהו ואחרי זה את השמים ואת הארץ וכל צבאם.

פסיקתא חדתא לראש השנה

1234567

בראש השנה אם יתקע שופר (עמוס ג, ו) בראש השנה בעיר ועם לא יחרדו מיום הדין, שבראש השנה ספרי חיים וספרי מתים לפני הקדוש ברוך הוא, ובו ביום יוצאת גזרה מי יחיה ומי ימות, אם יחרדו ושוברים את לבם ויעשו תשובה, כענין שנאמר (ישעיה נה, ז) יעזוב רשע דרכו, מוטב, שאין הקדוש ברוך הוא חפץ במיתתם של רשעים, כמו שנאמר (יחזקאל לג, יא) חי אני נאם ה' אם אחפוץ במות הרשע וגו'. ואם לא, כתיב (עמוס ג, ו) אם תהיה רעה בעיר וה' לא עשה.

שאלו לחכמים נפש החוטאת מה ענשה, אמרו, חטאים תרדף רעה (משלי יג, כא). לנבואה, החוטא מה ענשו, אמרה, (ו) הנפש החוטאת [היא] תמות (יחזקאל יח, ד). שאלו לתורה, חוטא מה ענשו, אמרה, יביא אשם ונתכפר לו, דכתיב (ויקרא א, ד) [ונרצה לו לכפר עליו]. שאלו להקדוש ברוך הוא, חוטא מה ענשו, אמר להם, יעשה תשובה ויתכפר לו, דכתיב (תהלים כה, ח) טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך, פירוש לעשות תשובה, דאמר רבי יצחק, יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין ובין לאחר גזר דין, דתניא רבי עקיבא אומר, מפני מה אמרה תורה הביאו עֲמֹר בפסח, כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות, ושתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו לכם פירות האילן, ואמרה תורה, נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה, ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות שופרות, מלכיות שתמליכוני עליכם, זכרונות שיבא זכרונכם לפני לטובה, ובמה בשופר.

אמר רבי אבהו, למה תוקעים ומריעים בראש השנה, שהרי רחמנא אמרה תקעו גבי ראש השנה ולא יותר, אלא הוא כדי לערבב השטן.

אמר רבי יצחק, ארבעה דברים מקרעים גזר דינו של אדם, ואלו הן: צעקה, צדקה, שנוי השם, ושנוי מעשה. צעקה מנין, דכתיב (תהלים קז, ו) ויצעקו אל ה' בצר להם וגו'. צדקה דכתיב (משלי י, ב) וצדקה תציל ממות. שנוי השם דכתיב (בראשית יז, טו) ויאמר (ה') [אלהים] אל אברהם שרי אשתך לא (יקרא עוד) [תקרא את] שמה שרי כי שרה שמה, וכתיב (שם שם,

טז) וברכתי אותה וגם נתתי (לך) ממנה [לך] בן. שנוי מעשה דכתיב (יונה ג, י) וירא ה' את מעשיהם כי שבו וגו' וכתוב (שם) וינחם האלהים על הרעה. ויש אומרים, אף שנוי מקום, דכתיב (בראשית יב, א) ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וגו', והדר (שם שם, ב) ואעשך לגוי גדול ואברכך, [ואידך], ההוא זכותא דארץ ישראל אהניא ליה.

הערה

אמר רב יהודה, שלשה ספרים נפתחים בראש השנה לפני הקדוש ברוך הוא, אחד של צדיקים גמורים והם נכתבים ונחתמים לחיים לאלתר, ואחד של בינונים והם תלויים ועומדים מראש השנה עד יום הכיפורים, זכו נכתבים לחיים, לא זכו נכתבים למיתה. אמר רבי אבין, מאי קרא, ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו (תהלים סט, כט). רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה. שמא תאמר הא חזינן רשעים מאריכים ימים וצדיקים שאינם מאריכים, אמר רבי יוחנן, בצדיקים גמורים ורשעים גמורים, או שמא אל דין גן עדן וגיהנם קאמר לאחר מיתתם.

תניא בית שמאי, שלש כתות עוברות ליום הדין, אחת של צדיקים גמורים, ושל רשעים גמורים, ושל בינונים. צדיקים גמורים נכתבים לאלתר לגן עדן, רשעים גמורים לאלתר לגיהנם, בינונים יורדים לגיהנם ומצפצפים ועולים, שנאמר (זכריה יג, ט) והבאתי את השלשית באש וצרפתים כצרף הכסף ובחנתים כבחן את הזהב, ועליהם אמרה חנה, ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל (ש"א ב, ו). ובית הלל אומרים, ורב חסד (שמות לד, ו), מטה כלפי חסד, ועליהם אמר דוד אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני (תהלים קטז, א). אמר רבא, מאי דכתיב אהבתי כי ישמע ה' את קולי, אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, אימתי אני אהובה לפניך, בזמן שתשמע קול תחנוני, אף על פי שדלה אני במצות, לי נאה להושיע.

שאלה מטרוניתא לרבין גמליאל¹, כתיב בתורתך (דברים י, יז) אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד, וכתיב (במדבר ו, כו) ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום, נטפל לה רבי יוסי הכהן ואמר, לא קשיא כאן בעבירות שבין אדם לחברו, וכאן בעבירות שבין אדם לקונו, עד שבא רבי עקיבא ולמד, כאן קודם גזר דין וכאן לאחר גזר דין.

אוצר החכמה

אמר רבי שמואל בר אבניא משמיה דרב, מניין לגזר דין דצבור שאינו נחתם, והא כתיב (ירמיה ב, כב) נכתם עונך, אלא אף על פי שנחתם מתקדש, שנאמר (דברים ד, ז) מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו. והא כתיב (ישעיה נה, ו) דרשו ה' בהמצאו, הא ביחיד. ואימתי הוא קרוב, בעשרת ימי תשובה שבין ראש השנה ליום הכיפורים.

כתיב בענינו של יום זה' פקד את שרה וגו' (בראשית כא, א), רבי אלעזר אמר, כל מקום שנאמר זה' הוא ובית דינו, אמרו המלאכים לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, בנות לוט הולכות ושוכבות עם אביהן ומן בעילות ראשונות מתעברות ויולדות ממזרים, וכדרכי אלעזר דאמר, אף על פי שאין דרך לאשה להתעבר מביאה ראשונה, בנות לוט שלטו בעצמן ונתעברו מביאה ראשונה, ואברהם הצדיק מצטער כל השנים הללו ואין אתה פוקדו, דין הוא שתפקדו, היינו דכתיב זה' פקד את שרה וגו' ויעש ה' לשרה כאשר דבר, היינו שהחזירה לנערותיה. רבי חנין בשם רבי שמואל בר נחמן אמר, כל העקרות שהיו בעולם נפקדו עם שרה ועברו עמה, וכשילדה ילדו עמה, היינו שאמרה שרה צחוק עשה לי אלהים (שם

¹ בתלמוד שאלה בלוריא הגיורת לרבין גמליאל וכו'. ודע שבר"כ כל מקום ששאלה המטרוניתא שאלה לרבי יוסי (רק פ"א באדר"ג (גו"ב פרק ח') שאלה מטרוניתא אחת את רבי יהושע, אמנם אותה שאלה מובאת במ"א ששאלה לרבי יוסי, וע"כ לא אתפלא שלפני המעתיק היה מופיע ר"י בר"ת ופיענח רבי יהושע במקום רבי יוסי. עוד בבמ"ד (פ' כ"ב, י"ח) שאלה מטרוניתא לרבי שמעון בן חלפתא וגם שאלה זו מובאת במקום אחר ששאלה לרבי יוסי וכנראה נחלף למעתיק רבי שמעון בן חלפתא ברבי יוסי בן חלפתא, וכן הוא במדרש תנחומא במדבר (ס"ט ט"ז) שהוא המקור למדרש במ"ד (ומדרש במ"ד מאוחר כידוע), ועפ"י רוב כששאל הקיסר או מין וכופר וכיו"ב שאלו לרבי יהושע או לרבין גמליאל, וכנראה האי בלוריא היתה אשה חשובה קרובה למלכות וע"כ שאלה לפני רבין גמליאל. והאי כלל יש לו יוצא מן הכלל במדרשים המאוחרים.

שם, ו, ולא זו בלבד אלא כל פסח נתפשט, וכל סומא שהיה בעולם נתפתח, וכל שוטה נתרפא בשעה שילדה שרה.

דבר אחר וה' פקד את שרה, שלשה מפתחות לא האמין הקדוש ברוך הוא לא למלאך ולא לשרף אלא בידו הם נתונים, ואלו הן, מפתח של גשמים, שנאמר (דברים כח, יב) 'יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וגו'. ומפתח של תחיית המתים, שנאמר (יחזקאל לו, יב) הנה (אנכי) [אני] פותח את קברותיכם. ומפתח של רחם, שנאמר (בראשית כא, א) וה' פקד את שרה, וכן הוא אומר (שם ל, כב) ויזכור אלהים את רחל.

כתיב (דברים כט, ט) אתם נצבים היום כלכם, לעתיד לבא כשיבא הקדוש ברוך הוא ליתן שכר לצדיקים הוא מראה להם בהמות ולויתן, בהמות על אלף הרים, ואלף הרים מעלים עשבים והוא אוכלם, ומנין שהם בהרי אלף רבוצים, שנאמר (תהלים נ, י) בהמות בהרי אלף, וכל מה (שסדרן) [שהירדן] מושך הוא שותה, שנאמר (איוב מ, כג) יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו.

כתיב ועשיתם עלה לריח נחוח לה' פר בן בקר אחד ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים וגו' ושעיר עזים אחד חטאת (במדבר כט, כ - ה), הרי עשרה קרבנות כנגד עשרת ימי תשובה, ואם עשיתם תשובה בהם אתם באים לפני ביום הכיפורים נקיים, ¹ ואם לאו יש לכם עונות כימי השמים על הארץ אלבינם כשלג, כמו שנאמר (ישעיה א, יח) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כתלע כצמר יהיו. עשר דברות הללו ² כנגד עשרת הדברות ועשרה מאמרות שבהם ברא הקדוש ברוך הוא עולמו, שכל העולם הזה כולו עמד בדין, ובדין נתחייב כליה מפני עונותיו של אדם, והקדוש ברוך הוא עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים ומזכה עולמו, נמצא הוא כאלו ברא עולמו בו ביום.

¹ בפסיקתא רבתי (פי' מ') אם עשיתם תשובה בהם ואתם באים לפני ביום כפורים ואפילו יש עונות מן הארץ ועד השמים אני מלבינם כשלג.
² הנוסח פה אינו מובן ועיין בפסיקתא רבתי (שם), ובתנחומא פ' נצבים (סי' ד').

כתיב (שם כו, ב) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים¹, אל תקרי אמונים אלא אַמְנִים, שעונים אמן, ובשביל אמן שיענו הפושעים יעלו מגיהנם. כיצד, הקדוש ברוך הוא יושב בגן עדן ודורש, וכל הצדיקים יושבים לפניו, וכל פמליא של מעלה עומדים על רגליהם, חמה ומזלות מימינו, ולבנה (ומזלות) [וכוכבים] משמאלו, והקדוש ברוך הוא דורש להם טעמי תורה חדשה שעתיד ליתן להם לישראל על ידי משיח², ואחר כך עומד זֶרְבָבֶל על רגליו ואומר קדיש, ויהיה קולו הולך מסוף העולם עד סופו, וכל העולם באים ועונים אמן, ואף פושעי ישראל וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בגיהנם עונים אמן מתוך גיהנם, עד שנתרעש כל העולם כלו ונשמעים דבריהם לפני הקדוש ברוך הוא, ושואל, מה קול רעש זה ששמעתי, ומשיבים מלאכי השרת ואומרים, רבונו של עולם, הכל גלוי וידוע לפניך, הם רשעי ישראל וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בגיהנם שעונים אמן מתוך גיהנם, מיד יתגלגלו רחמיו ונוטל מפתחות של גיהנם בידו ונותנם לגבריאל ומיכאל ואומר להם, לכו ופתחו שערי גיהנם והעלו אותם מגיהנם, שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים. מיד הולכים מיכאל וגבריאל ופותחים שערי גיהנם ומעלים אותם כמו אדם המעלה חבירו מן הבור, שנאמר (תהלים מ, ג) ויעלני מבור שאון מטיט היום וגו', ויהיו מיכאל וגבריאל עומדים עליהם ורוחצים אותם וסכין אותם ומרפאים אותם ממכות של אש גיהנם, ומלבישים אותם מלבושים נאים וטובים, ותופשים אותם בידם ומביאים אותם לפני הקדוש ברוך הוא וכל הצדיקים, שנאמר (שם קלב, ט) כהניך ילבשו צדק, כהניך אלו צדיקי אומות

¹ מדרש זה מובא במקומות שונים וראה אותיות דרע"ק (נוסח א') אות ד' וש"נ.

² ר"ל סודות וטעמי התורה המסורה בידינו, כי זאת התורה לא תהיה מוחלפת, אלא שכשיבוא משיח צדקנו ב"ב יגלה לנו וידרוש בפנימיות התורה סודות שלא נגלו ולא נשמעו מימות משה רבינו ורבי שמעון בן יוחאי עליהם השלום, ומימות רבינו האר"י הק' ותלמידו המהרש"ו וצוק"ל, ורבינו אור שבעת הימים הריב"ש טוב וצוק"ל ותלמידיו הקדושים, שכולם גילו לנו מעין הלימודים שיתגלו ע"י משיח צדקנו והטעימונו בתוך הגלות והחשיכה מאור התורה לימודי הגאולה, כי רוב דבריהם בנויים על סוד עולם התיקון ומהמשכת אור הגאולה העתידה בגלות המר והארוך, והקב"ה ברחמיו הגדולים שלח לנו צדיקים כאלו שיגלו סודות מעולם התיקון לחיותינו ולתת תקוה בתוך הגלות ואכמ"ל, ואותם טעמי התורה שיתגלו לנו ע"י משיח ידרשו ע"י הקב"ה לעת"ל כדברי המדרש, והמש"י.

העולם שהם מכהנים לפני הקדוש ברוך הוא בעולם הזה, כגון אנטונינוס בן אסוירוס וחבריו, וחסידיך ירננו (שם), אלו רשעי ישראל שנקראו חסידים, שנאמר (שם נ, ה) אספו לי חסידי וגו'. וכשנכנסים לפתחי גן עדן נכנסים גבריא'ל ומיכאל תחלה ונמלכין בהקדוש ברוך הוא, ואומר להם, הניח[ו] אותם לכנוס ויראו כבודי, וכיון שנכנסו יפלו על פניהם ומשתחוים ומברכים לשמו של הקדוש ברוך הוא, ואף הצדיקים הישרים שיושבים לפני הקדוש ברוך הוא יתנו הודאה ושבת להקדוש ברוך הוא, שנאמר (שם קמ, יד) אך צדיקים יודו לשמך וגו', ויהיו מקובלים כצדיקים גמורים שלא חטאו מכאן ואילך, לפי ששברו לבם בתשובה, שנאמר (שם לד, יט) קרוב ה' לנשברי לב.

5234567

כתיב מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן (ישעיה מ, יב), מלמד שכל הארץ וכל התהומות פרסת רגל אחת ארכן ופרסת רגל אחת רחבן ופרסת רגל אחת קומתן עד רום רקיע ראשון, ושמים ושמי השמים זרת אחת ארכם וזרת אחת רחבם וזרת אחת קומתם.

אמר רבי אבא בר יהודה, מום שפסל בבהמה הכשיר באדם, פסל בבהמה עורת שבור חרוץ, והכשיר באדם, שנאמר (תהלים נא, יט) לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה.

כי גדול יום ה' (יואל ב, יא) זה ראש השנה, ונורא (מי יצילנו) [מאד ומי יכילנו] (שם), זה יום הכיפורים שספרי חיים ומתים לפניו פתוחים.

כתיב (תהלים יז, א - ב) תפלה לדוד שמעה ה' צדק וגו', מלפניך משפטי יצא, אומר[ים] ישראל, רבונו של עולם, אתה יושב לדין אותנו וקטגורים וסנגורים עומדים לפניך, יהי רצון מלפניך עיניך תחזינה מישרים (שם). אומר להם, חייכם, כך אני עושה שאני חפץ בזכותכם, שנאמר (ישעיה מב, כא) ה' חפץ למען צדקו.

תניא רבי אליעזר הגדול אומר, אין לך כל דבר שעתיד הקדוש ברוך הוא לעשות לימות המשיח שלא עשה מקצתו בעולם הזה, ואפילו רוח סערה שעתיד הקדוש ברוך הוא להביא, כבר נעשה מקצתו בעולם הזה, ומאי ניהו, אלו המתים שהחיה על ידי יחזקאל. ועתיד הקדוש ברוך הוא ליתן לכל צדיק יד ושם בירושלים, שנאמר (שם נז, ה) ונתתי להם יד ושם טוב מבנים ובנות, ועתיד לגלות להם שם המפורש שבו נבראו שמים וארץ וכל העולם, כדי שיהיו חיים וְקַיִּים לעד, ושיהיו עושים אשר ירצו, שנאמר (שם) שם עולם אתן (להם) [לו]. מנין שהוא שם המפורש, נאמר כאן עולם, ונאמר להלן זה שמי לעלם (שמות ג, טו), מה להלן שם המפורש אף כאן. דבר אחר, שם עולם אתן להם, כדי שלא יכרת שמם מן העולם ויהיו חיים וקיימים לעולמי עולמים, וכשם ששמים וארץ ^{חדשים} לא יכלו ולא יפסק שמם, כך הצדיקים לא יכרת ולא יפסק שמם לא מזרעם ולא מזרע זרעם.

אוצר החכמה

פסיקתא

* * *

ליום הכיפורים

ברוך שמייה דקודשא בריך הוא שהוא מקום עולמו ואין העולם מקומו, כמו שנאמר (מ"א ח, כז) כי [וגו'] השמים ושמי השמים לא יכלכלוך.¹ קולו חוצב להבות אש מפרק הרים ומשבר סלעים, קשתו אש, חציו שלהבת, רוחו לפיד ומגנתו עננים, חרבו ברק, יוצר הרים וגבעות ובורא רוח, דכתיב (עמוס ד, יג) כי (הנני) [הנה] יוצר הרים (וגבעות) ובורא רוח. וצר העובר במעי אמו, מכסה שמים בעבים, מוריד טל ומטר, זן ומפרנס כל העולם מקרני ראמים עד בצי כנים, דכתיב (תהלים קמה, טז) פותח את ידיך וגו', וכתיב (שם קו, ב) מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו.² וכי יש לך אדם שיכול למלל גבורותיו ולהשמיע תהלתו, אפילו מלאכי השרת אינם יכולים לספר כל שבחו אלא מקצת גבורותיו, והוא אחד ואין שני ואין כמוהו ואין כערכו במלאכים, דכתיב (שם פט, ז) כי מי בשחק יערוך לה' וגו', אשר לשבחו אין קץ ולתהלותיו אין מספר ולנפלאותיו אין חקר, ולכך אין לו לאדם לספר בשבחו של מקום יותר מראוי, שכל המספר בשבחו יותר מדאי נעקר מן העולם, שנאמר (איוב לז, כ) היספר [לו] כי אדבר אם אמר איש כי יכולע, והוא הטעם כשמזכיר בשבחו יותר מדי נראה כרוצה לספר בכל שבחו וזה אינו יכול להיות, כמו שכתוב מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו. וקודם שנברא העולם היה הקדוש ברוך הוא לבדו בגבורותיו ועלה במחשבתו לבראות העולם, והיה מתריש וחשב האין יברא ויתקיים מפני עונותיהם של בני אדם, וברא תשובה קודם שברא העולם, ועל זה נתן דוד המלך עליו השלום שבח להקדוש ברוך הוא ואמר (תהלים קל, ג) אם עונות תשמר יה ה' מי יעמוד. ומנין שהקדוש ברוך הוא תופש האדם לפי מעשיו, דתנן³ הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נדון והכל לפי רוב המעשה. כיצד, אדם יוצא לשוק ונשבע לשקר על מקח וממכר, רואה נשים ומהרהר, נכנס לפני השלטון ואינו מתנקה

¹ מעין זה אותיות דרע"ק (נוסח א' אות ק').

² פדר"א (פ"ג). לקמן פי' לפסח (עמ' ש).

³ אבות ופ"ג מ"ו.

מלספר לשון הרע, ונכנס לביתו מלא עונות, ישן על מטתו ומפקיד רוחו ביד הקדוש ברוך הוא, שנאמר (שם לא, ו) בידך אפקיד רוחי. אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, אם אתה גובה מאדם עני¹ לא יעמוד לעולם ממטתו, אלא בראת תשובה בעולמך, שאף על פי שחטא כיון שעשה תשובה מוחלין לו, ואף לאחר גזר דינו, שנאמר (דברים ד, ז) מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו. המסית בסתר והמחרף בגלוי והמוציא דבה רעה על חבריו שלא ראה בעיניו, הרומזים בעיניהם הקורצים בשפתותיהם עליהם הכתוב אומר (תהלים יא, ו) ימטר על רשעים פחים וגו', יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות (שם יב, ד).

כתיב [ו]מה תעשו ליום פקודה (ישעיה י, ג), שתי פקידות הללו למה, אחת ליום המיתה ואחת ליום הדין, ליום המיתה דכתיב (איוב לא, יד) ומה אעשה כי יקום אל וגו', ואין מועיל לא עושר ולא ממון, לא אח ורע ולא חכמה ובינה, לא עצה וגבורה, ומי משיב ליום עברה ומי יכול לפדות את עצמו, שנאמר (תהלים מט, ח) אח לא פדה יפדה איש לא יתן לאלהים כפרו.

²אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, בְּנִי, לא הועיל בכם לא יסורים קשים ולא תוכחות ולא התראה, לא גלות, לא עניות, לא הבטחה ולא אריכת רוח, ולא צווי ולא שליח, ולא ברכות ולא קללות ולא יראה ולא פחד ולא אימת המות ולא חבוט הקבר ולא דין גיהנם, ולא בית המקדש שחרב ולא שמי המחולל בין הגוים, והוא כל מי שעמד ברשעו נדון [בדינים] משונים וכל הטובות שעשה לא תזכרנה לו, ועליו אמר איוב (איוב טו, כ) כל ימי רשע הוא מתחולל, פירוש הוא מת וחלל, ועתיד ליתן דין וחשבון לפני הקדוש ברוך הוא על המעשה שעשה בעולם הזה, מה תעשו ליום פקודה וליום ה'. החוטא בעיניו עיניו כהות, באזניו שומע חרפתו, בפיו אין דבריו נשמעים, בעצה פרנסתו מתמעטת, במחשבה חייו נדחקים, בלשונו יסורים מביא עליו, בידיו יורד מכבודו, בלבו מת בדאגה,

¹ כנראה צ"ל עונו.

² ראה ילקוט מדרשים (ח"ב עמ' שנ"א) מרגניתא דר"מ.

ברגליו שנותיו מתקצרים, ביצרו יצרו מעיד עליו. החוטא ומחטיא את
 אחרים קובר אשתו ובניו, החוטא בליצנות גזר דינו נחתם, המתחבר
 לרשע טורד עצמו מן העולם, הנושא פנים לרשע הרי זה ממרגיזי אל,
 המרמה בדרכיו מתחבל בגופו, המסית חברו ומטהו מדרך טובה לדרך
 רעה ^{הרי זה} מנאץ, המלעיג על המצות אין מרחמין עליו מן השמים,
 המלעיג על תלמידי חכמים אין רפואה אל ^{מכתו}, והמלעיג על עניים לסוף
 ימות בעוני, לפיכך מה הנאה יש לאדם לחטוא, כי בעל כרחו ימות ויצא
 מן העולם הזה לעולם הבא, וידינו לשם במלאכים אכזרים אם לא ישוב
 ויכנע רום לבבו. וראה כמה עשירים שיצאו מן העולם בפחי נפש ונצרכו
 לבריות, וכמה גבורים יצאו מן העולם חלשים, כמה חכמים היה בהם
 וחכמתם לתקלה, כמה נולדו להם בנים ולא שמחו בבניהם ותקלה אירע
 להם, וכמה חתנים לא שמחו בחופתן, וראה דרכך לפניך וחכם ואת מצות
 אלהיך שמור כי זה כל האדם. וכן הוא אומר, הכל בידי שמים חוץ מיראת
 שמים, וכן הוא אומר (דברים ל, טו) ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת
 המות את הטוב ואת הרע. באיזה דרך שיחפוץ האדם לילך הרשות בידו,
 הגביר עליו יצרו והלך בדרכי לבו לא יוסיף עוד לעשותו, וישוב על מה
 שעשה ומן השמים ישמעו לו ומוחלין לו, כמו שכתוב (דהי"ב ז, יד) ויתפללו
 ויבקשו [פני] וישובו ^{מדרכי} [ה]ם (הרעה) [הרעים] ואני אשמע מן השמים.
 וגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר (הושע יד, ב) שובה ישראל
 עד ה' אלהיך, וגדולה תשובה שמארכת ימיו של אדם, שנאמר (יחזקאל יח,
 כז) ובשוב רשע מרשעתו. והיכי דמי בעלי תשובה, אמר רב יהודה אמר
 רב, כל שבא עבירה לידו וניצל ממנה. אמר רב יהודה אמר רב, כל
 הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא
 ראתה אלהים זולתך (ישעיה סד, ג), ופליגי דרבי אבהו, דאמר רבי אבהו
 מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, שנאמר
 (שם נו, יט) שלום שלום לרחוק ולקרוב. רבי שמעון בן יוחאי אומר, אפילו
 צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה זוכר [אבד] הראשונות, שנאמר (יחזקאל
 לג, יב) צדקת הצדיק לא תצילנו. ואפילו רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה

באחרונה אין מזכירין לו הראשונות, שנאמר (שם) ורשעת הרשע וגו' ביום שובו מרשעו. אמר רבי אלעזר ברבי צדוק, למה צדיקים גמורים דומים בעולם הזה, לאילן שכלו עומד במקום טהרה ונופו נוטה במקום טומאה, נקצץ נופו נופל למקום טהרה, כך הקדוש ברוך הוא מביא יסורים על הצדיקים בעולם הזה כדי שיירשו העולם הבא, שנאמר (איוב ח, ז) והיה ראשיתך מצער ואחריתך (ישגא) [ישגה] מאד, והרשעים דומים לאילן שעומד במקום טומאה כולו ומשפיע להם הקדוש ברוך הוא טובה כדי להורידם למדרגה התחתונה, שנאמר (משלי יד, יב) יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות, וכן אמר קהלת יש צדיק אובד בצדקו (קהלת ז, טו).

רבי יעקב סבר שכר מצות בהאי עלמא ליכא שהרי מי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא גוזלות ועלה ועשה צווי אביו ושלח האם ונטל הבנים וברדתו נפל ומת, היכן אריכות ימיו של זה וטובתו, שנאמר (דברים כב, ז) למען ייטב לך והארכת ימים, אלא למען ייטב לך לעולם שכלו טוב והארכת ימים לעולם שכלו ארוך, זה העולם הבא, ושמא תאמר כלום מעה"ב הו' ¹, רבי יעקב [מעשה] חזא. ורבנן סברי שכר מצות בהאי עלמא נמי איכא, והאי שעלה לבירה ונפל ומת סולם רעועה הו' דקבועה הזיקא, וכל היכא דקביע הזיקא לא סמכינן אניסא, דכתיב (ש"א טז, ב) ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני. ואותו שזכיותו מרובים על עונותיו מטיבין לו, ואמר אביי דעבדי ליה יום טוב ויום ביש, אבל בצדיק גמור לעולם מטיבים לו. והא דאמר צדיק ורע לו ויש צדיק אובד בצדקו איירי בצדיק שאינו גמור, ומביאים עליו רעות לצורפו להביאו לחיי העולם הבא. ורשע וטוב לו ברשע שאינו גמור, או שמא מקבץ ממון בשביל בניו או יורשיו ויהיו טובים, ומשגמר יחזור לענין תשובה.

וכח התשובה עדיפא, דהרי תנינא, עבר אדם על כל עבירות שבתורה בין שעשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכיפורים מכפר, חוץ מפורק עול ומגלה פנים בתורה ומפר ברית בבשר, שאם עשה תשובה יום

¹ בגמ' קידושין (לט, ב) - ודלמא לאו הכי הוה, רבי יעקב מעשה חזא וכו'.

הכיפורים מכפר, לא עשה תשובה אין יום הכיפורים מכפר. ותניא על מה תשובה מכפרת, על עשה ולא תעשה, ועל מה התשובה תולה ויום הכיפורים מכפר, על כריתות ומיתות בית דין ועל לא תעשה גמר דתניא רבי אלעזר אומר, אי אפשר לומר נקה (שמות לד, ז) שכבר נאמר לא ינקה, ואי אפשר לומר לא ינקה שכבר נאמר נקה, הא כיצד, מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינם שבים בתשובה. ורבי ישמעאל היה דורש ארבעה חלוקי כפרה ותשובה עם כל חד וחד, אדם עבר על מצות עשה ועשה תשובה לא זו משם עד שמוחלין לו, שנאמר (ירמיה ג, יד) שובו בנים. עבר על לא תעשה תשובה תולה ויום כיפורים מכפר, שנאמר (ויקרא טז, ל) כי ביום הזה יכפר וגו'. עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה, תשובה ויום הכיפורים תולין ויסורים ממרקים, שנאמר (תהלים פט, לג) ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם. אבל מי שיש בידו חלול השם כגון שעשה עונות בפרהסיא, לפי שאחרים למדים ממנו ונמצא חוטא ומחטיא אחרים, אין כח בתשובה לתלות ולא ביום הכיפורים לכפר ולא ביסורים למרק, אלא כלם תולים ומיתה ממרקת, שנאמר (ישעיה כב, יד) ונגלה באזני וגו' (אמר ה') אם יכפר וגו'. והיכי דמי חלול השם, כגון מאן דשקיל בשרא ולא יהיב דמי לאלתר, לפי כשמאחר לפרוע הטבח הוא גזולן ולמד ממנו לגזול, ולא אמרו אלא באתרא דלא תבעי אבל באתרא דתבעי לית לן בה. ואמר רבי יוחנן, כגון אנא דמסגי(ד)נא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפלין, לפי דאין הכל יודעים דנחלשתי בגרסתי ולמדים ממני [לבטל] בתלמוד תורה. ורב נחמן בר אבורומי אמר, כל שחבריו מתביישין מחמת שמועתו, פירוש מחמת שם רע היוצא עליו שאחרים למדים ממעשיו. אביי אמר, כדתניא, ואהבת את ה' אלהיך (דברים ו, ה), כדי שיהיה שם שמים מתאהב על ידך, שיהא אדם קורא ומשמש תלמידי חכמים, ודבורו בנחת עם הבריות, ומקחו ומתנתו בשוק נאה, ונושא ונותן באמונה, מה הבריות אומרים עליו, אשרי פלוני שלמד תורה, אשרי אביו

¹ יומא (פו, א).

² אין שם כזה בכל הש"ס ומדרשים. וילינעק הגיה רב נחמן בר אבדימי, אבל גם שם כזה אין, וביומא (פו, א) היא מימרא דיצחק דבי רבי ינאי.

שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו חכמה, אוי להם לבריות שלא למדו תורה, ראו פלוני שלמד תורה כמה נאין מעשיו וכמה מתוקנין דרכיו, ועליו הכתוב אומר (ישעיה מא, ח) (ואמר לך עבדי אתה ישראל אשר בחרתיך) [ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך]. ובזמן שקרא ושמש תלמידי חכמים ואין דבורו בנחת עם הבריות, אומרים עליו, אוי לפלוני שלמד תורה ולרבו שלמדו חכמה, ראו כמה מקולקלים דרכיו, ועליו כתיב ¹²³⁴⁵⁶⁷ (יחזקאל לו, כ) באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו.

מפרסמים החנפים מפני חלול השם, שנאמר (שם יח, כד) ובשוב צדיק (מצדקו) [מצדקתו] ועשה עול [וגו'] כל צדקותיו לא תזכרנה לו עוד, והטעם שלא יאמרו בני אדם שאינם יודעין מעשיו, ראו זה חסיד מה אירע לו. וכל אותן דאמרינן¹ אין להם חלק לעולם הבא כגון המינים והאפיקורסים, והאומרים אין תחיית המתים מן התורה, ואין תורה מן השמים, והקורא בספרים החיצונים, וזה הלוחש על המכה ואומר כל המחלה וגו' (שמות טו, כ), והפורק עול והמפר ברית בבשר, והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה, והמלבין פני חבירו ברבים, והבא על אשת איש, ורבים כאלה הוו, ודוקא בשלא עשו תשובה שאין להם חלק לעולם הבא, אבל אם עשו תשובה יש לכלם חלק לעולם הבא, לכך הזהירם הנביא ואמר² שובו וגו'.

האומר אחטא ואשוב, אין מספיקין בידו לעשות תשובה. האומר אחטא ויום הכיפורים מכפר, אין יום הכיפורים מכפר. ועבירות שבין אדם לחברו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו. אמר רבי יצחק, כל המקניט את חברו אפילו בדברים צריך לפייסו, שנאמר (משלי ו, א) אם ערבת לרעך וגו', עשה זאת [אפוא] בני והנצל (שם שם, ג), וצריך לפייסו בשלש שורות של שלשה בני אדם, והמבקש צריך יותר משלש פעמים³,

¹ מס' סנהדרין פרק חלק (צ, א), וברמב"ם הל' תשובה (פ"ג ה"ו).

² בהרבה מקומות נאמר כן.

³ ראה הנוסח בגמ' יומא (פו, א).

שנאמר (בראשית נ, יז) כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו'. אם מת מוליך עשרה בני אדם על קברו ואומר חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני זה שחבלתי בו. ואמר רבא, כל המעביר על מדותיו מעבירין ממנו כל פשעיו, ומהא דאמר רבי יוחנן, כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר איבה כנחש אינו תלמיד חכם לא תקשי לרבא, הא בדפייסו ליה, והא דרבי יוחנן איירי בדלא פייסי ליה.

כתיב אשרי נשוי פשע (תהלים לב, א), וכתיב (משלי כח, יג) מכסה פשעיו לא יצליח, לא קשיא, כאן בחוטא מפורסם וכאן בחוטא שאינו מפורסם. איכא דאמרי, כאן בעברות שבין אדם לחברו, וכאן בעברות שבין אדם למקום.

הרואה קרי ביום הכיפורים ידאג כל השנה כלה, ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן העולם הבא, ותדע שכל העולם רעב והוא שבע.

תנו רבנן, עשר פעמים היה מזכיר כהן גדול את השם בו ביום, שלש פעמים בוידוי ראשונה, ושלש פעמים בשניה, ושלש בשעיר המשתלח, ואחד בגורלות. המצנפת של כהן גדול היתה מכפרת על גסי הרוח, יבא דבר שבגבוה ויכפר על דבר גבוה. אבנט היה מכפר על הרהור הלב. חשן על הדינים, דכתיב (שמות כח, טו) ועשית חשן משפט. אפוד היה מכפר על עבודה זרה, דכתיב (שופטים ח, כז) ויעש אותו גדעון לאפוד. מעיל היה מכפר על לשון הרע, שנאמר (שמות כח, לה) ונשמע קולו בבאו אל הקדש, יבא דבר משמיע קול ויכפר על הקול. ציץ היה מכפר על עזי פנים, כתיב (שם שם, לח) והיה על מצחו תמיד, וכתיב (ירמיה ג, ג) ומצח אשה זונה היה לך. מכנסים היו מכפרים על הערוה. כתונת היתה מכפרת על שפיכת דמים, כדכתיב (בראשית לז, לא) ויטבלו את הכתנת בדם. ועכשיו שאין בית המקדש, תשובה תפלה וצדקה מכפרין, שנאמר (משלי כא, ג) עשה משפט וצדקה נבחר לה' מזבח, ואמר (הושע יד, ג) קחו עמכם דברים ושובו אל ה'.

* * *

לחג הסוכות¹

החג

כתב גם את זה לעמת זה עשה האלהים (קהלת ז, י), וכתב (משלי ג, יט) ה' בחכמה יסד ארץ, כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו ברא כנגדו וברא [ל]עומת זה. ברא ישראל וברא אומות העולם, ולולי רחמיו של הקדוש ברוך הוא ותקנה שתקן, לא היו יכולין לעמוד שעה אחת בפני האומות. ואיזה תקנה תקן להם, ברא לאומות העולם שרים, ולהם שרים והם מיכאל וגבריאל, בזמן שישראל עוברים על רצונו של מקום שרי אומות העולם עומדים ומקטרגים, ושרי ישראל עומדים לפני הקדוש ברוך הוא בתחנה, וכיון שמתחברים תחנות ישראל עם תחינות שריהם, מיד מתרצה הקדוש ברוך הוא ונותן בהם כח וגבורה ומתגברים, ונופלת אימתם על אומות העולם, ומתישים כחם ונכנעים לפניהם, ואלמלא זה, לא היה ישראל יכול לעמוד שעה אחת לפני אומות העולם. ברא בני אדם ברא שדים, ואלמלא רחמיו של הקדוש ברוך הוא ותקנה שתקן להם לא היתה יכולה בריה לעמוד לפניהם, שתקן להם שכל תקופת ניסן שרפים מתגברין ומרוממין ראשיהן, ונופלת אימתם על המזיקים וסוככים באברתם על בני אדם כדי להגן מהמזיקים, כמו שנאמר (תהלים צא, ד - ה) באברתו יסך לך וגו' לא תירא וגו'. ברא בהמות וחיות וברא כנגדם דבים ואריות ונמרים, ואלמלא רחמיו של הקדוש ברוך הוא לא היתה בהמה טהורה יכולה לעמוד מפני הדבים והאריות, וזאת התקנה שכל תקופת תמוז נותן הקדוש ברוך הוא כח לשור השוכן בהררי אלף שמגביה עצמו ונופלת אימתו על פני דבים וכו' שאינם מזיקים כל כך. ברא עופות מהם

---

1 בפירוש רבנו אפרים עה"ת (פ' במדבר ב, י) מביא קטע ממדרש זה בשם 'מדרש ה' בחכמה יסד ארץ', וז"ל - דגל מחנה ראובן תימנה, לפי שרוח דרומית חמה מכל הרוחות כדאיתא במדרש ה' בחכמה יסד ארץ, ברא רוח דרומית חמה מאד, ולולי חכמה ותקנה שתיקן להם הקב"ה לבריות לא היתה שום בריה יכולה להתקיים מחוס דרומית. ומה תקנה תיקן להם הקב"ה, ברא עוף אחד ששמו נץ, וכנפיו פרושות כנגד החום שלא יצא לעולם, שנאמר (איוב לט, כו) המבינתך יאבר נץ יפרוש כנפיו לתימן. ומנץ שהוא חם, שנאמר (שם לו, יז) אשר בגדיך חמים בהשקיט ארץ מדרום. - ע"כ דברי המדרש מכאן ואילך דברי המחבר - ומהו בהשקיט, כי רוח שמנשבת לנגד דרום צוננת מאד הכל כדי להפיג חומן וכו' ע"ש בפנים.

החכמה

בישוב ומהם שלא בישוב, וברא כנגדם הפרס והעזניה, ואלמלא וכו'¹
 שכל תקופת תשרי נותן כח בזיו שדי שְׁמָרִים ראשו ונופלת אימתו על
 הפרס והעזניה. ברא דגים גדולים וקטנים, ואלמלא וכו'², שכל תקופת
 טבת לויתן מרים ראשו ונופלת אימתו על כל דגי הים, והוא שנאמר ה'
 בחכמה יסד ארץ, שברא עולמו בארבע רוחות, מזרח מערב צפון ודרום,
 מזרח שממנו יצא אור לעולם, מערב שם אוצרות שלג וברד ומשם יצא קר
 וחום לעולם. צפון משם יצא חשך לעולם, דרום משם יצא גשם וטל
 ברכה. וכשם שברא ארבע רוחות לעולם כך ברא ארבע חיות מסובבים
 כסא, וכסא הכבוד למעלה מהם, ולכך סדרם יעקב לבניו בשעה שהיה
 מצוה אותם, ואמר, עתיד להיות ארבעה דגלים במדבר, כסדר הזה תהיו
 מוליכים מטתי, ואמר להם, כי לצד מזרח יהיה לוי יהודה יששכר וזבלון,
 לצד דרום ראובן שמעון וגד, לצד צפון דן נפתלי ואשר, לצד מערב בנימין
 ואפרים ומנשה. וכסדר הזה היו הארבעה דגלים במדבר. מזרח שממנו
 יצא אור לעולם, לוי כנגדו שהוא אור, ויהודה שהוא מלך ישראל,
 ויששכר שיודעים התורה, שנאמר (דהי"א יב, לב) ו[מ]בני יששכר יודעי בינה.
 דרום שממנו יצאו גשמי ברכה, כנגדו ראובן שהוא בעל תשובה שבשביל
 בעלי תשובה הקדוש ברוך הוא משפיע ברכה לישראל, וגד שהוא בעל
 גבורה שגשמי ברכה בגבורה, ושמעון לכפר. לצד מערב אוצרות שלג
 וקר וחום, כנגדו בנימין אפרים ומנשה. במערב לעולם שכינה שרויה,
 שנאמר (דברים לג, יב) לבנימין וגו'. לצד צפון שממנו חשך יצא לעולם,
 כנגדו דן שיצאו בניו שהחשיכו העולם בעבודה זרה, שנאמר (שופטים יח, ל)
 ויקימו להם בני דן [את] הפסל, ועליו בני נפתלי ואשר שמאירים על
 החשך, וכן הוא אומר (דברים לג, כד) רצוי אחיו וטובל בשמן רגלו.

- 1 רחמיו של הקב"ה לא היו עופות יכולים לעמוד מפניהם, וזאת התקנה שתיקן להם וכו'.
- 2 רחמיו של הקב"ה לא היו דגים קטנים יכולים לעמוד מפני הגדולים, וזאת התקנה שתיקן להם וכו'.
- 3 נראה דצ"ל - ד"א ה' בחכמה יסד ארץ, שברא וכו'.